

Μα τι εμποδίζει τελοσπάντων την περεστρόικα να πετύχει;*

Τι εμποδίζει την επιτυχία της περεστρόικα; μας ρωτάνε συνεχώς οι ξένοι. Η ερώτηση αυτή σημαίνει ότι η σοβιετική λογική έχει βαθιά διεισδύσει στη συνείδησή τους. Είναι πολύ ρούσικο το να βλέπεις μια μόνη αιτία σ' όλες τις δυστυχίες. Κι αυτό άρχισε από πολύ παλιά. Η πρώτη αιτία ήταν ένας κακός τσάρος. Ρίξανε λοιπόν μπόμπες, γιατί σκοτώνοντας τον τσάρο θα 'ρχόταν η ελευθερία και η ευτυχία για όλους. Ύστερα μας μοίρασαν «θεωρία». Αυτή τη φορά η αιτία ήταν η μοναρχία και η καπιταλιστική εξουσία. Οι μπολσεβίκοι ήταν σίγουροι ότι, μόλις έπαιρναν την εξουσία θα άρχιζε η γενική ευτυχία. Τόσο πολύ το πίστευαν ώστε, μετά την κατάληψη της εξουσίας το 1917, κήρυξαν κομμουνιστικό κράτος και έκαναν λόγο για κατάργηση του χρήματος. Κι όταν τα πράγματα δεν πήγαν καλά, η έκπληξή τους ήταν ειλικρινής. Από τότε ακόμα, ξένοι φίλοι μας θα αναρωτιόνταν αφελώς: «Ο κομμουνισμός σας δεν πάει καλά, γιατί; Φταίει ο πόλεμος; η στενοκεφαλιά των χωρικών;»

Τότε λανσαρίστηκε το περίφημο σλόγκαν. «Ο κομμουνισμός είναι η εξουσία του Σοβιέτ συν ηλεκτρισμός». Η εξουσία των Σοβιέτ υπήρχε, εκείνο που έλειπε ήταν ο ηλεκτρισμός. Τώρα ξέρουμε ο ηλεκτρισμός δεν μας έφερε τον κομμουνισμό αλλά μας έφερε το Τσερνομπίλ. Το ίδιο τροπάρι συνεχίστηκε: εθνικοποίηση, κολλεκτιβοποίηση, εκβιομηχάνιση, όλα προχωρούσαν, ο κομμουνισμός όμως όχι. Ο Χρουστσώφ, που δεν ήταν εχθρός της προόδου, πίστευε ότι η χημεία θα έσωζε τα πάντα. Ο κομ-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο σοβιετικός δημοσιογράφος Αλέξανδρος Μίνκιν, 42 χρονών, είναι συντάκτης του «Ογκονιόκ», που θεωρείται το πιο γκορμπατσوفικό εβδομαδιαίο περιοδικό της Μόσχας. Στο άρθρο που ακολουθεί προσπαθεί να εξηγήσει στους δυτικούς αναγνώστες το πρόβλημα και τις δυσκολίες της «περεστρόικα». Του το ζήτησε η εβδομαδιαία γαλλική επιθεώρηση «L'Événement du Jendî», που το δημοσίευσε στο τεύχος 8-15 Δεκεμβρίου 1988.

μουνισμός γι' αυτόν ήταν «η εξουσία του Σοβιέτ συν ηλεκτρισμός συν χημεία». Σιδερένια λογική. Είχαμε εξουσία των Σοβιέτ, είχαμε ηλεκτρισμό μα κομμουνισμός πουθενά. Κάτι έλειπε. Σήμερα ξέρουμε τι μας φέρνει η χημεία: την καταστροφή του περιβάλλοντος και τη δηλητηριασμένη τροφή.

Ο Αντρώπων, από τη μεριά του, πρόσθεσε την πειθαρχία. Τώρα πιστεύουμε στη βασιλεία του κομπιούτερ. Νοοτροπία μηχανιστική, όπου το Κράτος δεν είναι άλλο από μηχανισμός. Αν δεν δουλεύει καλά θέλει επισκευή, αλλάζεις καλώδια, βίδες, μπαταρίες. Εξ ου και η διάσημη ρήση του Στάλιν: ουδείς αναντικατάστατος. Η μηχανιστική αντίληψη χαρακτηρίζει τους περισσότερους κομμουνιστές. Είναι έτοιμοι να μελετήσουν τις τάξεις, τους κοινωνικούς σχηματισμούς και τους νόμους, μα δεν παίρνουν υπ' όψιν τους το άτομο. Ο άνθρωπος είναι μια βιδίτσα χωρίς αξιοπρέπεια, χωρίς ιδέες, χωρίς φαντασία. Λάδωσε τη βιδίτσα, δώσ' του να φάει και θα δουλέψει. Έδιναν φαί στους φυλακισμένους και τους έβαζαν να δουλεύουν. Εκατομμύρια άνθρωποι πέθαναν έτσι ώσπου οι θεωρητικοί μας να καταλάβουν ότι η δουλειά σκλάβων οδηγεί σε αδιέξοδο. Μπορείς να υποχρεώσεις έναν άνθρωπο να δουλέψει αλλά δεν μπορείς να τον αναγκάσεις να δουλέψει καλά. Δεν μπορείς να τον αναγκάσεις να εφεύρει, γιατί δημιουργία με το ζόρι είναι αδύνατη.

Το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας βρίσκεται σήμερα σε κατάσταση βαθιάς κατάθλιψης. Φαίνεται πως οι άνθρωποι σκέπτονται για πρώτη τους φορά. Και για πρώτη φορά αναρωτιώνται τι είναι προτιμότερο: η περιοδική κρίση υπερπαραγωγής προϊόντων καλής ποιότητας στη Δύση ή η μόνιμη κρίση υποπαραγωγής προϊόντων κακής ποιότητας στην Ανατολή; Γιατί εσείς μπορεί να είχατε μια «μαύρη Δευτέρα», δεν είχατε όμως μαύρη δεκαετία. Ούτε τριάντα χρόνια σταλινικής τρομοκρατίας, ούτε είκοσι χρόνια μπρεζνιεβικής σαπίλας. Σ' όλο αυτό το διάστημα μας μαστουρώνανε με ανωτερότητα: Είμαστε οι πιο προοδευτικοί, οι πιο ελεύθεροι, οι πιο ευτυχημένοι κι εκείνοι που διαβάζουν περισσότερο, άσχετα τι διαβάζουν! Αυτά τα παραισθησιογόνα εκμηδένιζαν την ικανότητά μας να καταλαβαίνουμε.

Τώρα ξέρουμε ποια είναι η ποιότητα της ιατρικής μας και της τροφής μας, ξέρουμε σε τι ποσοστά φτάνει η παιδική θνησιμότητα, η εγκληματικότητα, η χρήση των ναρκωτικών. Η γη ανήκει στο Κράτος, αγοράζουμε σιτάρι από το εξωτερικό και δεν φέραμε την ειρήνη ούτε στην Πράγα ούτε στην Καμπούλ. Ο ενθουσιασμός που φούσκωνε με ψέματα έγινε τώρα τέλεια αδιαφορία. Όπως λένε, τα γέλια φέρνουνε κλάματα, η πτώση ακολουθεί τα πετάγματα και όσο μεγαλύτερο ήταν το ύψος τόσο βαθύτερο είναι το βάραθρο. Η ευφορία η δικιά μας δεν είχε όρια. Η κοινωνία μας σήμερα λοιπόν μοιάζει με ναρκομανή που δεν έχει τη δόση του. Και η σκέψη ακόμα ότι πρέπει να δουλέψει της προκαλεί δέος. Φοβάται την ίδια τη ζωή και προπαντός φοβάται το γιατρό που της στερεί τη δόση της.

Οι απογοητεύσεις δεν έχουν τελειωμό. Ο πρεσβύτερος αδελφός, ο ρωσικός λαός, θα γνωρίσει σε λίγο μια καινούργια τραυματική πραγματικότητα, ανακαλύπτοντας ότι όπου να 'ναι χάνει το ρόλο του. Ως τώρα, ο μεγάλος ρώσος αδελφός έφερνε στα μικρότερα αδέρφια του το φως, τη λευτεριά και τον πολιτισμό. Είχε συνηθίσει σ' αυτό, ένας Γεωργιανός, ένας Λεττονός ή ένας Ουζμπέκος να παίρνουν μπροστά του τη στάση σεβασμού ενός μικρού αδελφού (ή ενός υποτακτικού δούλου). Μόνο από τον Μοσχοβίτη πρωτότοκο αδελφό μπορούσες να πάρεις άδεια να χτίσεις, να εκδόσεις και να κυβερνήσεις. Από δω και πέρα, η κεντρόφυγος διαδικασία γίνεται ολοφάνερη. Αν δεν καταφέρουν να την συγκρατήσουν απειλεί να καταστρέψει την ένωση.

Την ώρα που στην Ευρώπη καταργούν τα σύνορα και καθιερώνουν κοινό νόμισμα, στην ΕΣΣΔ η διαδικασία είναι αντίστροφη: οι Εσθονοί μιλάνε για δικό τους τελωνείο και δικό τους αποκλειστικό νόμισμα.

Μας λένε: «Κοιτάξτε τι γίνεται με τους Ισπανούς, τους Γερμανούς, ακόμα και με τους Κινέζους!» Μα σ' αυτούς η δικτατορία κράτησε δέκα, είκοσι χρόνια και σ' εμάς εβδομήντα. Σ' αυτούς η ανοικοδόμηση έγινε από εκείνους που ήξεραν και δεν είχαν τίποτα λησμονήσει. Σε μας εκείνοι που ήξεραν ήταν οι παππούδες και κείνοι που ανοικοδομούν είναι τα δισέγγονα. Αυτό μας κάνει δυο γενιές χαμένες. Δεν χάθηκε μόνο η δομή, αλλά και τα επιτεύγματα, η πείρα, οι συνήθειες. Όλα αυτά χάθηκαν. Η μανία του μυστικού είχε αποτέλεσμα οι ξένοι να ξέρουν περισσότερα για μας από μας τους ίδιους. Όταν ψάχνω να βρω μια οδό στη Μόσχα, είμαι υποχρεωμένος να συμβουλευτώ ένα χάρτη συγγκρικό ή το Φολκ το γερμανικό, που είναι δέκα φορές πιο λεπτομερειακοί από τη σχετική μοσχοβίτικη έκδοση.

Δεν ξέρουμε τίποτα για τον προϋπολογισμό μας. Επέβαλαν τον αθεϊσμό με τρόπο κυνικό και ολοκληρωτικό, καταστρέφοντας όχι μόνο την πίστη αλλά και την ηθική. Διώχνοντας το θεό, είμαστε υποχρεωμένοι να αρνηθούμε τις εντολές του σαν αστικές προλήψεις, αστική ηθική, αφηρημένο ανθρωπισμό. Αναγκάζοντας το λαό να επιδοκιμάζει τη σκληρότητα, απανθρωποποίησαν την κοινωνία. Μας έμαθαν ότι μπορούμε να καταδικάζουμε πριν από τη δίκη ή χωρίς καθόλου δίκη. Να καταδικάζουμε τα βιβλία χωρίς να τα διαβάζουμε, τα φιλμ χωρίς να τα βλέπουμε, τη μουσική χωρίς να την ακούμε. Έτσι, πολλοί εργάτες έγραφαν στις εφημερίδες: «Δεν διαβάσαμε το βιβλίο του Παστερνάκ, αλλά ομόφωνα και ακλόνητα, καταδικάζουμε αυτό το αντισοβιετικό βιβλίο». Ομόφωνα, ακλόνητα: λέξεις επικίνδυνες κάθε μια χωριστά, αλλά οι δυο μαζί κίνδυνος-θάνατος. Όχι μόνο για τα βιβλία, αλλά και γι' αυτούς που νομίζουν τους εαυτούς τους ακλόνητους και ομοφωνούντες.

Αγώνας κατά του σταλινισμού, για μένα, δεν είναι μόνο το να ζητάμε μια σοβιετική Νυρεμβέργη και την απαγγελία κατηγορίας εναντίον εκείνων που πήραν μέρος στις καταπίσεις. Καθένας οφείλει να αγωνιστεί κατά του εαυτού του, γιατί ο Στάλιν μας έκανε κατ' εικόνα και ομοίωσή του. Γίναμε, όπως εκείνος, καχύποπτοι, μισαλλόδοξοι, επιθετικοί, υποχόντριοι. Μισούμε ότι δεν καταλαβαίνουμε. Με μια τάση μονομαχίας, μας φαίνεται ότι η Δύση δεν έχει άλλη έγνοια από το να δηλητηριάσει τις ψυχές μας με τις ιδεολογικές της αποκλίσεις. Έχουμε συνηθίσει στο στρατώνα. Ο Στάλιν σταμπάρησε τα πάντα με το αποτύπωμα του μηχανισμού του. Μας είναι αδύνατο να ξεχωρίσουμε τα υπουργεία, τις ποδοσφαιρικές ομάδες, τις φιλαρμονικές ορχήστρες, τα κολχός. Και παντού είναι ένας γραμματέας του Κόμματος και της Κομσομόλ και μια εφημερίδα του τοίχου και κανένας δεν διαβάξει ποτέ.

Απαρίθμησα αυτά που τα ξέρουν όλοι για να πω ότι δεν είναι κάποιος ή κάτι που εμποδίζει την *περεστρόικα* μας, αλλά όλα την εμποδίζουν. Όχι μόνο το οικονομικό σύστημα, αλλά και το σύστημα των νοοτροπιών, αλλά και η συνήθεια της υποταγής. Η συνήθεια του φόβου και του σαμποτάζ.

Δεν μπορώ να φανταστώ ότι ένας ναρκομανής ή ένας αλκοολικός είναι δυνατό να θεραπευτούν με το ζόρι. Όταν είναι κανείς δέκα χρόνια αλκοολικός, μπορούμε να πάρουμε στα σοβαρά τις υποσχέσεις του ότι από αύριο θ' αρχίσει καινούργια ζωή; Ακόμα πιο απίθανο είναι ένας δειλός να γίνει τολμηρός, ένας ψεύτης να γίνει τίμιος, απίθανο είναι να σταματήσουν να κλέβουν άνθρωποι που έκλεβαν σ' όλη τους την

ζωή. Για πολλές δεκαετίες ζήσαμε έτσι κι αυτά δεν διορθώνονται ούτε σε μια μέρα ούτε σε τρία χρόνια.

Έρχονται λοιπόν μόλις τώρα να μας πουν ότι ο δρόμος που ακολουθούσαμε δεν είναι σωστός. Μας διατάζουν να κάνουμε μεταβολή. Στο στρατό, ύστερα από μια τέτοια διαταγή, η οπισθοφυλακή θρίσκεται επικεφαλής και η πρώην εμπροσθοφυλακή θρίσκεται στην ουρά. Εδώ σ' εμάς, η μεταβολή, κατά τρόπο μαγικό, έφερε την εμπροσθοφυλακή – που είχε οδηγήσει τη χώρα στο μαρασμό – πάλι επικεφαλής. Πάλι αυτή διευθύνει. Στις δημοκρατικές χώρες, κυβερνήσεις που έχουν κάνει χίλιες φορές λιγότερα λάθη από τη δική μας, θα είχαν παραιτηθεί.

Μου φαίνεται ότι ο Γκορμπατσώφ και οι σύντροφοί του στην πάλη για την *περεστρόικα*, είναι αυτοί οι ίδιοι τρομαγμένοι από τα δεκαοχτώ εκατομμύρια अपаратсик που έχουν ανατραφεί με τη γοητεία των σταλινικών στρατοπέδων και του μπρεζνιεβικού μαρασμού. Αλλά πώς να τους διώξεις από την εξουσία; Και προπαντός πώς να τους αντικαταστήσεις; Γιατί τα παιδιά μοιάζουν πολύ με τους γονείς τους και ο σκοπός δεν είναι η στελέχωση του κόμματος ν' αντικατασταθεί από στελέχη ακόμα πιο στενοκέφαλα.

Η κατάσταση είναι πολύ μπερδεμένη. Δεν έχουμε αρκετούς καλούς διευθυντές επιχειρήσεων και ένας χωρικός στους χίλιους μόνο θέλει να γίνει ιδιοκτήτης. Πολύ λίγοι άνθρωποι θέλουν να ζήσουν βάζοντας το δικό τους μυαλό να δουλέψει. Η διανοητική τεμπελιά, η ψυχική απάθεια είναι ελαττώματα καλλιεργημένα επί δεκαετίες στις οποίες από το σχολείο ακόμα όλοι υποχρεώνονταν να μαθαίνουν ψέματα και ηλιθιότητες. Χωρίς να σκέφτονται γιατί αν σκεφτόσουνά σου 'ρχόταν τρέλλα.

Ας ελπίσουμε ότι η προοδευτική αλλαγή πορείας δεν θα επιταχυνθεί πολύ, γιατί διαφορετικά το τεράστιο καμiónι θα τουμπάρει σε καμιά απότομη στροφή. Πρέπει να στρίψουμε φρενάροντας.

Δεν πολυπιστεύω στα καινούργια κόμματα. Είναι φτιαγμένα από το ίδιο υλικό με μας και, αν και μικρά, τσακώνονται κιόλας μεταξύ τους. Καταλαβαίνω την ανυπομονησία των Εσθονών και των Αρμενίων. Κι εγώ ανυπομονώ φοβερά, αλλά δεν θέλω να χυθεί ούτε σταγόνα αίμα στον αγώνα για ένα καλύτερο μέλλον. Στη χώρα μας πολύ συχνά πεθαίνουν άνθρωποι για ένα φωτεινό μέλλον. Πολλές γενιές χάθηκαν έτσι. Για ποια παιδιά πέθαναν οι επαναστάτες του 1905 και του 1917; Ύστερα από εβδομήντα χρόνια, εμείς, δισέγγονα των επαναστατών εκείνων που έπεσαν για ένα αύριο γεμάτο τραγούδια, μιλάμε πάλι για ειρήνη για τα παιδιά μας. Μα στην πραγματικότητα εμείς έχουμε ανάγκη από ειρήνη, γιατί αλλιώςτικα δεν θα 'χουμε ούτε παιδιά. Εμείς έχουμε ανάγκη από καθαρό νερό, υγιεινή τροφή. Διαφορετικά θα γίνουμε ανίσχυροι, θα φέρουμε στον κόσμο τέρατα. Εμείς έχουμε ανάγκη από ευτυχία, γιατί οι δυστυχισμένοι γίνονται κακοί και κάνουν παιδιά επίσης κακά και δυστυχισμένα.

Τα πάντα εμποδίζουν την *περεστρόικα*. Δεν είμαι απαισιόδοξος, μα πρέπει να ξέρεις να κοιτάς την άβυσσο, για να μην κάνεις το τελευταίο βήμα προς αυτή.

Μετάφραση: Δημήτρης Ραυτόπουλος